

HALLMAI ISTVÁN

SZEMPONTOK A JÖGÁSZSÁG REKRUTÁCIÓJÁNAK VIZSGÁLATÁHOZ AZ
EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIAÁN A POLGÁRI KORSZAK ELSŐ FELÉBEN
(1861--1913)

A jogi főiskolák a szervezett magyar jogi felsőoktatás rendszerében fontos, s egyben rendhagyó szerepet játszottak kialakulásuktól (18. század) a 20. század közepéig. Jellegükből következően elsősorban a közigazgatási, igazságszolgáltatási értelmiségi közép- és felsőoktatásban vállaltak jelentős szerepet. Ezen intézmények főként az állami hivatalok utánpótlását biztosították, ez adta különleges politikai jelentőségüket.

Tevékenységük legjellegzetesebb sajátossága a gyakorlati, a praktikus képzésre orientáltságuk, s ebben a tekintetben semmiféle különbség nem tapasztalható az állami és a felekezeti által fenntartott akadémiák között.

Az egri jogi iskola vonatkozásában az állami rendelkezések a mérvatók, de sajátos arculata kialakításában a fentiekén túl egyházi törekvéseket is érvényesít minden korban. Ezek erőteljességére utal például, hogy a múlt század nyolcvanas éveiben az állam komoly erőfeszítéseket tett a felekezeti jogakadémiák számának drasztikus csökkentésére (kísérletet tett az egri akadémia megszüntetésére is), ám egyéb körülményeken túl elsősorban a katolikus egyház erőteljes fellépése miatt ez nem sikerülhetett.

A tárgyalt időszakban, tehát lényegében a polgári korszak első felében a pesti és a kolozsvári egyetem jogi karán kívül tíz főiskolán lehetett jogi képesítést szerezni: a kassai, a nagyváradi és a pozsonyi királyi, az egri és a pécsi katolikus joglíceumban, az eperjesi evangélikus akadémián és négy -- a református felekezet által fenntartott -- iskolában, Debrecenben, Sárospatakon, Kecskeméten és Máramarosszigeten (1. sz. melléklet).

Az egri jogi iskola 1740-ben alapították Foglár György kanonok által,

eredetileg internátusnak szánva. Mellé 1754-ben Barkóczy püspök bölcsészeti és teológiai szakot is létrehoz egyértelművé téve a törekvést egyetem alapítására, amelynek kézzelfogható bizonyítéka Esterházy püspöknek 1763-ban a királynőhöz intézett folyamánya ez ügyben.

A Ratio educationis a felekezeti jogakadémiák vonatkozásában (így az egriében is) csupán a "főkormányra nézve" rendelkezik, ezen intézmények továbbra is megtartják viszonylagos önállóságukat, bár II. József még kísérletet tett megszüntetésükre, ez azonban nem járt sikerrel.

Folyamatos a joglíceum működése 1850-ig, amikor is az abszolutizmus egész idejére elrendelik a szilenciumot, s a jogi tanfolyam csak az 1861/62-es iskolaévben nyitja meg újra kapuit.

Az 1874-es miniszteri rendelet négy évfolyamosra bővíti a tanulmányidőt, és lényegében, jogállásukat tekintve, az akadémiákat egyetemi expozitúrákká tette.

1. A hallgatói létszám alakulása 1913-ig

Az egri jogi iskola a vizsgált korszakban -- ami a hallgatói létszámát illeti -- nem tartozott a legnagyobb ilyen jellegű felsőoktatási intézmények közé. A 19. század harmadik harmadára, mikorra kialakul a királyi és felekezeti jogakadémiák fejlett rendszere, közepes népességű főiskola volt. (1881 és 1885 között pl. a pozsonyi királyi és a debreceni református akadémia több mint 100, a nagyváradí, kassai és győri főiskolák közel 100 hallgatójával szemben Egerben mindössze 50 körül mozgott a jogász hallgatók száma.)

A joglíceum népességi viszonyairól készült korai kimutatások rendkívül fogyatékosak. A rendszeresen csupán 1882-től vezetett akadémiai évkönyvek utalnak arra, hogy levéltári akták kizárólag 1792-től rögzítik a pontos hallgatói létszámot, ami magában foglalta az előadásokra járó nyilvános rendes, a nyilvános rendkívüli és a vendéghallgatókat úgyszintén. Annyit a püspöki alapítólevélből azért tudunk, hogy az alapítást követő legkorábbi időszakban 12 "nemesifjú" alkotta a jogiskolát.

1792-től 1820-ig az intézet népessége 40 és 80 tanuló között mozgott. Nagyobb lendület következett be 1872-ig, amikor is meghaladta a száz főt (1825-ben 163 hallgatója volt a főiskolának). 1834-ig folyamatosan 100

körüli a létszám, a szabadságharcig pedig folyamatos csökkenés észlelhető, egészen a csupán 14 felvett hallgatóig (1848-ban).

Az ezt követő tíz esztendei tanítási szünet után 1866-tól 1874-ig újra 100 körül mozog a létszáma, de itt fel kell hívni a figyelmet: lényeges kontingenst jelentettek a hallatlanul megszorodott magántanulók, akiknek a száma a nyilvános rendes hallgatókéival vetekedett, e rövid időszak végén aztán túl is szárnyalta azokét (1871, 1872, 1873).

A magántanulói státusz megszüntetésével, amelyre 1874-ben került sor, 40--60 körüli lesz a létszám és ez állandósul hosszú időre.

Folyamatos emelkedés tapasztalható a 90-es évektől (1893-ban 62 fő, 94-ben 72 fő, 96-ban 86 fő), a századfordulóra pedig az intézmény újra eléri a százas létszámot. 1905-ben tetőzik 148 fővel és innen újra létszámesés mutatkozik. 1912-ben 100 fő alá csökken a jogász hallgatók száma az egri joglíceumban.

Az első világháborút megelőző két évtizedben kétségtelen tényné válik a jogakadémiák relatív elnéptelenedése (az egyetemek jogi karainak felduzzadásával párhuzamosan). Ennek okai között három lényeges összetevőt kell említenünk.

Mind az egri, mind pedig a többi felekezeti joglíceum (de az államiak vonatkozásában is) szempontjából a legfontosabb az 1874. évi XXXIV. tc: volt, amely az ügyvédi vizsgára bocsátás előfeltételéül jogi doktorátust követelt meg; az ugyanebben az évben kelt rendelkezések viszont másfelől megvonták az akadémiák szigorlatoztatási és doktoráltatási jogát.

A másik, szintén e főiskolatípus hanyatlását elősegítő utasítás, az 1912-es VII. tc; amely -- a fentieket megerősítve -- végeredményben nyilvánvalóvá tette: a jogakadémiai végzettség csupán közigazgatási elhelyezkedésre jogosít, igazságügyire nem.

S végül lényeges elem, hogy az 1874-ben négy évfolyamosra emelt képzési idő jelentékeny többletterheket rótt az egyházi iskolafenntartókra.

2. A vizsgálat mintája

Fél évszázados perióduson keresztül kísérreljük meg nyomom követni a jogászság rekrutációjának főbb tendenciáit a dolgozat terjedelmi lehetőségei által meghatározott keretek miatt önálló, az elemzésekben egymás-

tól látszólag független három dimenzió mentén: a területi hovatartozás (születési hely), a végzett középiskolák típusai és területi rendje, valamint a vallási felekezet szerinti megoszlás alapján.¹

A jogakadémia intézeti anyakönyvei² alapján a mintába bekerült az 1861-es tanévtől az 1913-as tanévig bezárólag minden I. éves nyilvános rendes hallgató, aki legalább két féléven át részt vett az akadémiai oktatásban függetlenül attól, hogy elvégezte-e azt, tehát szerzett-e oklevelet vagy sem. Számuk 52 év viszonylatában 1307 fő.

Nem teljes tehát a vizsgált hallgatók köre. A magántanulók (rendkívüli, ill. vendéghallgatók) adatai némely korszakban annyira hiányosak, hogy teljes egészében el kellett tekintenünk esetükben a mintába való felvételtől. Velük együtt (és azokkal, akik valamilyen oknál fogva azonnal másod-, harmad-, esetleg negyedéven kezdték tanulmányaikat) a fél évszázad joghallgatóinak számát 1600 főre becsüljük.

A fenti kiválasztási rendszernek két indoklását hozzuk fel. Egyrészt rekrutációs vizsgálatot végzünk csupán, nem szélesebb értelemben vett mobilitáskutatás a célunk. A lemorzsolódás nem éri el a 15 %-ot egyetlen alperiódusban sem, ami az általunk egyáltalán levonható tágabb következtetések relevanciáját ilyen módon nem befolyásolja alapvetően. Másrészt -- és ez a lényegesebb számunkra -- a vizsgált korszakban egy-két félév elvégzése is képesített már igazgatási munka- és tevékenységekörök végzésére (e periódus nagyobb részében igazságügyire is), a lemorzsolódás tehát nem járt okvetlenül együtt a jogi-közigazgatási pálya elhagyásával.

Az 1307 joghallgatóval kapcsolatban az anyakönyvek alapján a következő adatok álltak rendelkezésünkre: a hallgató neve, anyanyelve,³ vallása,⁴ születési ideje, helye,⁵ milyen végzettség alapján vétetett föl az egri akadémiára,⁶ eltartója (gondnoka, apja, gyámja) polgári foglalkozása,⁷ a hallgató lakhelye,⁸ végül pedig: a hallgató hol érettségizett és mikor⁹.

3. A területi rekrutáció 1861--1913

Amennyiben 52 esztendő viszonylatában vizsgálódunk, a jogakadémia merítőbázisa az első világháborúig lényegében egy észak--déli dimenzióban pontosan körülhatárolható. Szempontunkból fontos vármegyéknek tekintettük

azokat, amelyek e korszakban számszerűen a legtöbb hallgatóval képviselték magukat az akadémián, illetve amely megyék, nagyságrendbe és sorrendbe állítva, együttesen az adott időintervallumban végzett összes hallgatónak legalább a 75 %-át kitették.

A Heves, Borsod, Jász-Nagykun-Szolnok centrumhoz egy szélesebb -- létszámát tekintve sokkal jelentősebb -- északi (Nógrád, Gömör-Kishont, Szabolcs, Zemplén és Abauj-Torna vármegyék) és egy csupán a Bács-Bodrogra korlátozódó, de a Solt-Kiskun részeket is magában foglaló déli régió csatlakozik (2. sz. melléklet).

Ez a rekrutációs körzet a vármegyék vonatkozásában szinte pontos leképezése az egri és a kalocsai érsekség római katolikus egyházmegyéinek. A főhatóságok (Eger, Kalocsa) a központban helyezkednek el. Egyértelmű, hogy az ortodox déli és egy zömében protestáns északi perem kivételével (amely lényegében az evangélikus bányai egyházkerület) a Dunán innen katolikus régió képezi az Egri Érseki Jogakadémia merítőbázisát területi szempontból.

Ha a fenti összesített vonzáskörzetet (1861--1913) időben felbontjuk és a merítőbázis változását, dinamikáját kíséreljük meg nyomon követni, természetesen árnyaltabb képet kapunk.

Négy időperiódust vettünk fel a jogakadémia belső szervezetét érintő lényeges módosulások logikája alapján, így egy szempontból szerves intervallumokat vizsgálhattunk.

1861--1874. Tehát a 4 évfolyamos képzés megindulásáig.

1875--1890. Ezt tartjuk a létszám szempontjából stabilizációs korszaknak.

1891--1900. Az időszak a hallgatói létszám jelentős emelkedésének kezdetétől a századfordulóig tart, amely korszak egybeesik a délszláv nemzetiségű és zsidó származású hallgatók tömeges megjelenésével a jogi főiskolán.

1901--1913. A századfordulótól az utolsó békeévig tartó periódus (amely létszám és jelentőség szempontjából a jogakadémia /jogakadémiák/ regresszív időszaka), amely felveszi az összesített vonzási körzelhatárokat az északi-keleti vármegyék, tehát Abauj-Torna, Szabolcs és Zemplén kivételével (3., 4., 5., és 6. sz. melléklet).

A térképsorozatról első pillantásra megállapítható az a tény, hogy a

rekrutációs körzet "terjeszkedése" a századfordulóig a Heves, Nógrád, Borsod, Jász-Nagykun-Szolnok centrumból alapvetően észak-északkeletnek tart. Azonnal hozzá kell tenni azonban, hogy a térképeken ez a viszonylag látványos területi dinamika egyetlen periódusban sem jár együtt jelentős és alapvető létszámbeli hullámzással. A vizsgált időszakban mindvégig a középpontot alkotó négy vármegyéből kerül ki a hallgatók legjelentősebb része, mintegy 80 %-a.

A századfordulótól -- Bács és Pest megyék bekapcsolódásával -- aztán tapasztalható a vonzási körzet kiszélesedése, ám ez nem egyszerűen szélesedést jelentett, sokkal inkább súlypontátvitelt, a centrum oldódását. A számában amúgy sem jelentős Gömör kivételével "eltűnnek" az északi vármegyék, és a középső és déli országrészek -- Budapesttel -- stabil merítőbázissá válnak. Ezt erősíti az a tény is, hogy a jogakadémián összesen végzettek (52 év) 40 %-a szerez diplomát ez utolsó intervallum 14 éve alatt.

4. A küldő középiskolák típusai (és területi elrendeződése) szerinti hallgatói megoszlás 1875--1913

Az egri jogakadémiára jelentkező hallgatókról (a küldő középiskolák vonatkozásában) csak 1875-től találtunk adatokat. Az adott időszakból 1018 nyilvános rendes hallgató került a mintába.

A küldő 76 középiskola közül 22 állami, 49 egyházi fenntartásban volt.¹⁰

Meg kell jegyezni, hogy a századfordulón Magyarországon a 171 gimnáziumból (főgimnáziumból) 118 volt felekezetek birtokában, ill. fenntartásában (70 %), a többi állami és magán- vagy társulati kezelésben működött.¹¹ Azonban azt hozzá kell tenni, hogy a tanulók számaránya az egyházi és világi iskolák között nem felelt meg pontosan az iskolák arányának. Példaként említjük az 1905/1906-os tanévet, amikor is 38 ezer diák tanult egyházi, s közel 26 ezer világi oktatási intézményben.¹²

Az állami iskolák létszámbeli növekedését (de számszerű előretörését is) természetesen az állami reáliskolai hálózat bővülése magyarázza. 1867 és 1890 között a reáliskolai tanulók száma több mint 120 %-kal, míg a gimnáziumokéi csupán 10 %-kal nőtt. 1867-ben 21, 1890-ben 33 reáliskola

működött Magyarországon, míg 1867-ben 143, 1890-ben 155 gimnázium.¹³

Az egri jogakadémia merítőbázisát lényegében 26 város középiskolái alkotják a vizsgált időszakban. E valamivel több mint 26 középiskolából került ki az összes hallgató 81 %-a, tehát döntő többsége (7. sz. melléklet).

A térképet összevetve azzal az ábrával, amely a joghallgatók küldő megyék szerinti megoszlását ábrázolja (2. sz. melléklet), egyértelmű, hogy a fenti középiskola hálózat ezt pontosan leképezi. Lényegében egy szintén északi-közép- és egy keskenyebb déli-közép-magyarországi régió képe bontkozik ki, létszám tekintetében erős Eger--Miskolc centrummal.

A hallgatók legnagyobb része, mintegy 400 fő, ami a 26 középiskola létszámának közel fele, az egri katolikus főgimnáziumból került ki.

A gyöngyösi állami gimnázium 5 %-kal, a miskolci református nyolccal, a rimaszombati 6 %-kal képviselteti magát, és jelentős kontingens (3 %) az újvidéki görögkeleti főgimnáziumból került ki.

A küldő középiskolák vonatkozásában is megkíséreltünk valamifajta dinamizmust, változást, arányeltolódást nyomon követni, s ezért kisebb intervallumokat vettünk fel: 1875--1884 (8. sz. melléklet), 1885--1889 (9. sz. melléklet), 1890--1899 (10. sz. melléklet), 1900--1904 (11. sz. melléklet), 1905--1913 (12. sz. melléklet).

Egy-egy periódusba azok az intézmények kerültek, amelyek az adott időszak összességében együttesen a hallgatói létszámnak legalább 75 %-át kitették (13. sz. melléklet).

Minden intervallumban érvényesül az egri katolikus főgimnázium primátusa, az itt végzettek feltétlen előnyt élveztek az akadémiai felvételnél. A múlt század utolsó évtizedében a felvett hallgatóknak csupán (!) 35 %-a került ki innen, de minden más korszakban kb. fele a tanulói létszámnak egri középiskolás az akadémián. 1875 és 1884 között ezt is messze meghaladó az arányuk, de azonnal hozzá kell tenni, hogy ebben az időszakban szüntetik meg végérvényesen a magán-, ill. rendkívüli hallgatói státust. A fentiek természetesen nem jelenthetik azt, hogy az egri középfokú intézményben végzett diákok feltétlenül (születési helyüket vagy lakhelyüket tekintve) egriek vagy Eger környékiek.

Az ábrasorozat (8--12. sz. melléklet) dinamikáját vizsgálva érdekes súlyponteltolódásokat figyelhetünk meg több vonatkozásban. A centrum mel-

lett (amelynek 1890-ig Eger és Miskolcot, ennek utána Eger és Gyöngyöst kell tekintenünk) az első időintervallumban egy Besztercebánya--Jászberény átló körüli tömbben szerveződik a merítóbázis. Ehhez csatlakozik egy létszámában nem túl jelentős északi-keleti "protestáns" perem (Eperjes, Késmárk, Sárospatak).

A második periódusban (a katolikus Kecskemétet kivéve) is alapvetően északi merítóbázis alakul ki, s a harmadikban a helyzet szintén változatlan, dacára Újvidék erőteljes jelentkezésének és az evangélikus Nyíregyháza bekapcsolódásának.

A századfordulóra tehető, hogy a jogakadémia rekrutációs körzetének körvonalai plasztikusan Eger-Gyöngyös centrummal végérvényesülnek a vizsgált korszak legvégéig. Természeteszerű, hogy a gyöngyösi állami középiskola beléptével Miskolc jelentősége visszaszorul, tehát még inkább egy belső-magyarországi körzetre tevődik át a hangsúly.

Még egy fontos jelenségre érdemes a figyelmet felhívni. A hallgatók legnagyobb arányát biztosító egri középiskolák mellett a döntő katolikus többséget 1875 és 1884 között a jászberényi és a besztercebányai állami, 1885 és 1889 között a kecskeméti, továbbá a budapesti állami és a lőcsei katolikus, 1900-tól alapvetően és meghatározóan a gyöngyösi állami főgimnázium hallgatói alkotják az egri jogakadémián.

A középiskolák szerepével kapcsolatban a két világháború között, s még hangsúlyosabban a századforduló körül egy lényeges dologra fel kell hívni a figyelmet. A középiskola -- amellett, hogy a felsőfokú képzés bázisát jelentette -- önmagában is értelmiségképző tényező volt. A magyar középszintű képzés életre hívói a magyar polgárság kinevelő műhelyének szánták ugyan, a végeredménye ennek a folyamatnak azonban egy elsősorban államhivatalokra, köztisztviselésekre kondicionált értelmiségtermelés, középosztályképzés lett.¹⁴

5. A vallási felekezet szerinti megoszlás 1861--1913

A születési hely szerinti rekrutációt figyelembe véve összességében a hallgatók túlnyomó többsége az egri, a besztercebányai, a kassai, a rozsnyói valamint a szepesi római katolikus, az eperjesi görögkatolikus, a bácsi és a karlócai görögkeleti egymásmegyékből, továbbá a bányai evan-

gélíkus és a tiszáninneri református egyházkerületekből érkeztek Egerbe. A legnagyobb jelentőséggel -- érthető módon -- az egri püspökség bírt.

Az egri főgimnázium mindvégig egyértelműen érvényesítette a jogakadémia katolikus jellegét (14. sz. melléklet), egyetlen időintervallumban sem volt kevesebb katolikus tanulója a hallgatók kétharmadánál. 52 év viszonylatában ez 73 %.¹⁵

Az izraelita hallgatók aránya az intézményben jellegzetesen alakul. Ha százalékosan vizsgálódunk, egy a múlt század utolsó évtizedét jelölő periódus kivételével (ez sem túl jelentős) 1875-től 15--18 % körül mozog a számuk. Ha az abszolút számokat vesszük alapul, folyamatos és töretlen növekedés tapasztalható.

Lényegében egy közismert társadalmi folyamat átlagosnál talán valamivel erőteljesebb leképződésének lehetünk tanúi a jogakadémia vonatkozásában, nevezetesen a zsidóság -- nagyobb mértékben a század végétől -- entellektüel pályák felé való áramlásának. A jogi pálya speciálisan ilyen, hisz ennek társadalmi természete változik meg alapjában -- Erdei kifejezésével -- a honorácior múlt tradíciói fokozatosan szűnnek meg kizárólagosnak lenni.

1873-tól a századfordulóig az egyetemi és a főiskolai hallgatók száma magyarországi viszonylatban két és félszeresére nő, és az évi növekmény több mint a fele izraelita vallású fiatal. Ezt a folyamatot aztán -- a közvélemény nyomása ellenére -- az 1895. évi, a zsidó vallás recepciójáról szóló törvény (ti. a közszolgálati alkalmazhatóságukat) kodifikálja is.¹⁶

A protestáns vallású hallgatók százalékos megoszlása is meglehetősen stabilitást mutat: 5 és 8 % között stagnál; létszámuk -- hasonlóan a zsidó fiatalokéihoz -- folyamatosan emelkedik ennek ellenére. Számszerű jelentőségük mélyen alatta marad mindvégig minden más felekezet hallgatóiének.

A fenti két tendenciával nem rímel a katolikus hallgatók arányváltása. Míg ugyanis 1874-től százalékosan folytonos csökkenés tapasztalható, létszámuk a századfordulótól nagymértékben megnövekszik. Ez minden bizonnyal a jogakadémiai létszám egészségtelen felduzzadásának következménye, míg a százalékos csökkenés oka feltehetően a görögkeleti hallgatók közel 200 %-os és az izraelita vallású hallgatók létszámbeli előretörése.

Valamelyest ellensúlyozó hatásal volt a századfordulótól a zsidó tanulók jelentős százalékos (újra hangsúlyozni kell: ez abszolút számokban nem lényeges) visszaszorulása (23 %-ról 17 %-ra).

A vallási megoszlással teljesen egybeesik a nemzeti is, amennyiben a román és szerb hallgatók a nemzetinek tekintett egyházhoz, a görögkeletihez (részben a görögkatolikushoz) tartoztak. Hanák¹⁷ utal arra, hogy a dualizmus korában a magyarországi németek és szlovákok nagy része evangélikus, a magyarság 2/3 -- 1/3 arányban katolikus és protestáns.

Meg kell jegyeznünk: Egerben bizonyos időszakokban a létszám arányában igen jelentős a görögkeleti szerbek szerepe. Más nemzetiségi csoportok (kétségtelenül voltak ilyen "szigetek" a családi és utónevek tanulmányai alapján) nem kutathatók az anyakönyvek hiányos adataiból.

A vallás a nemzetiségeknél (minthogy az egyházi autonómia nemzeti kezeket is adott, azon túl jogokat is védett) sokkal jelentősebb, mint a magyarság esetében, és ezt csak erősíti a kor viszonylag liberális szelleme. Lényegében mindenki "magyar" volt, aki annak vallotta magát, és az értelmiségi vagy közszolgálatba lépőknél a román, a szláv nemzetiség vagy a zsidó vallás nem volt akadály. Az irántuk megnyilvánuló társadalmi ellenszenvet (amely legerőteljesebben az ún. történelmi osztályok részéről nyilvánult meg és fejtett ki nyomást a politikai-kulturális kormányzatra) a liberális Tisza-éra még anakronizmusként el tudta utasítani.¹⁸

A nemzetiségieknek, de főként a zsidóságnak a felsőoktatási intézmények felé történő hatalmas arányú mozgását a kormánynak, nem lévén más választása, el kellett fogadnia, és számolnia kellett vele a társadalmi ellenkezéssel szemben is. A gyorsan kapitalizálódó Magyarországon nemcsak mérnök-, orvos-, de ügyvéd-, jogász-hiány is mutatkozott. A magyar dzsentri e lényegében szabad pályákkal szemben azonban inkább a közhivatalokat részesítette előnybe (hisz ott a "hatalom", és "neveltetésnek" is ez felelt meg). Egy-két olyan hagyomány "szabad pályához" mint az ügyvédi, a gazdatiszti, igyekezett ugyan ragaszkodni, ám e réteg a századfordulóra már sem számában, sem jelentőségében nem volt alkalmas -- rendinemesi kötöttségei okán -- modern polgári értelmiségi funkciók betöltésére,¹⁹ elsősorban e pályák társadalmi természetének átalakulása miatt. A fenti csoportok pedig speciálisan épp e társadalomszerkezeti vákuumot voltak hivatottak kitölteni.²⁰ A kapitalizálódó Magyarország mo-

derm értelemben vett polgársága, polgári értelmiségének többsége (az ún. polgári középrétegek) jórészt ezekből az asszimilálódó rétegekből került ki. Ezek a csoportok vállalták azokat a funkciókat, amelyeket a "történelmi osztályok" eddig nem vagy csupán felemásan töltöttek be. A zsidóság esetében ez annál inkább járható út volt, mert a zsidók egy rendi társadalmon kívüli helyzetből indultak, abból kizártnak éltek.²¹

1. sz. melléklet

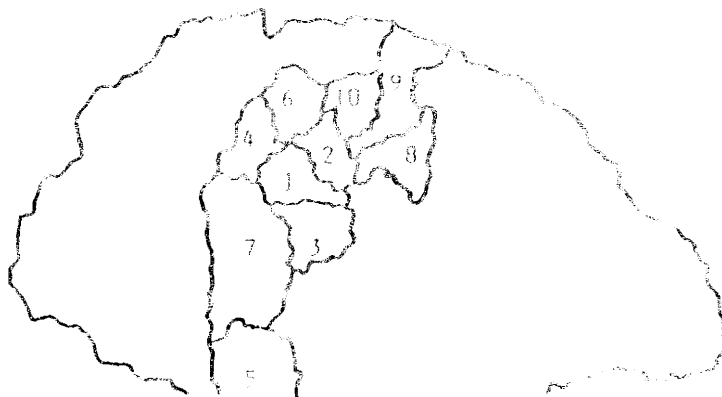
JOGI KAROK ÉS JÜGAKADÉMIÁK A 19. SZ. VÉGÉN

1. Pozsony, 2. Pécs, 3. Kecskemét, 4. Eger, 5. Debrecen, 6. Nagyvárad, 7. Máramaros, 8. Sárospatak, 9. Kasza, 10. Eperjes, 11. Budapest, 12. Kolozsvár

2. sz. melléklet

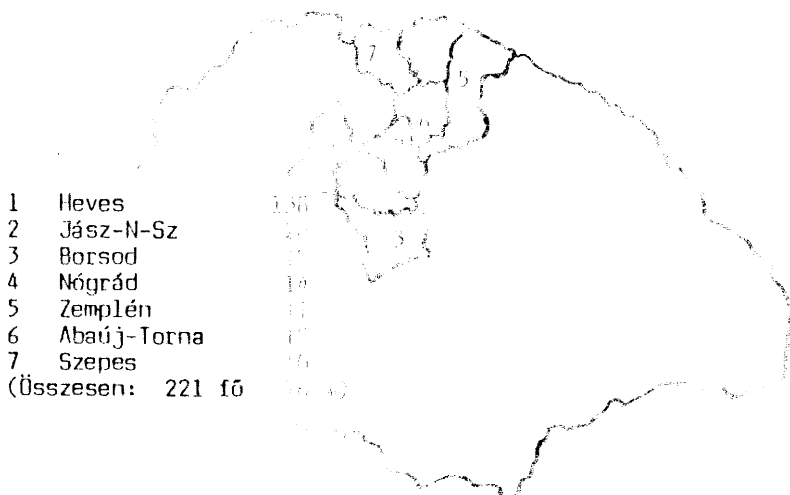
A JOGHALLGATÓK KÜLDŐ MEGYÉK SZERINTI MEGOSZLÁSA
1861--1913 (1307 fő)

1. Heves 584 fő, 2. Borsod 128, 3. Jász-Nagykun-Szolnok 88, 4. Nógrád 45, 5. Bács-Bodrog 42, 6. Gömör-Kishont 41, 7. Pest-P-S-K 36, 8. Szabolcs 32, 9. Zemplén 31, 10. Abaúj-Torna 26
(Összesen: 1053 fő 80 %)

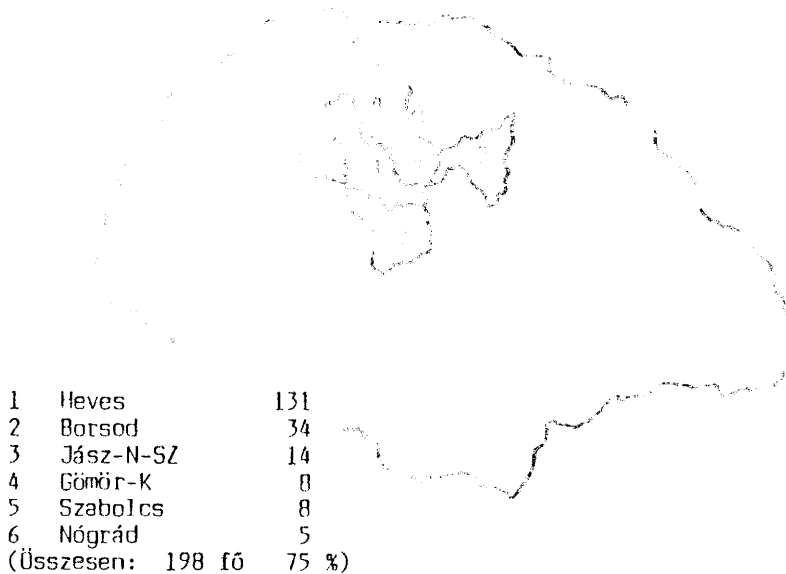
3. sz. melléklet

A JOGHALLGATÓK KÜLDŐ MEGYÉK SZERINTI MEGOSZLÁSA
1861--1874 (289 fő)

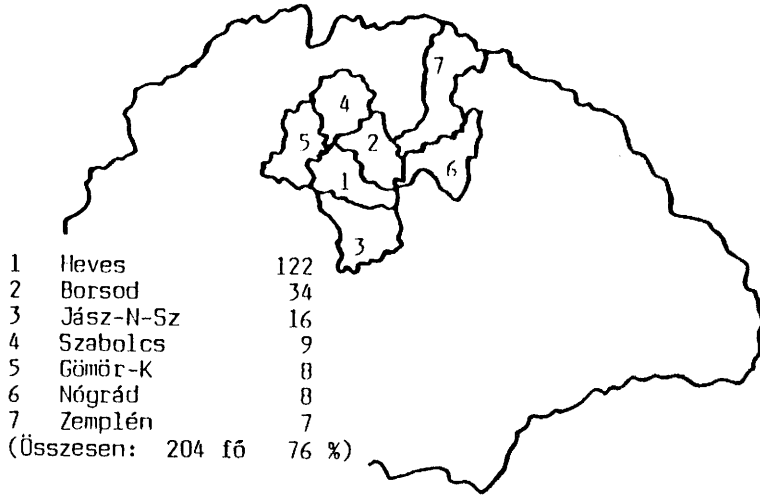
4. sz. melléklet

A JOGHALLGATÓK KÜLDŐ MEGYÉK SZERINTI MEGOSZLÁSA
1875--1890 (261 fő)

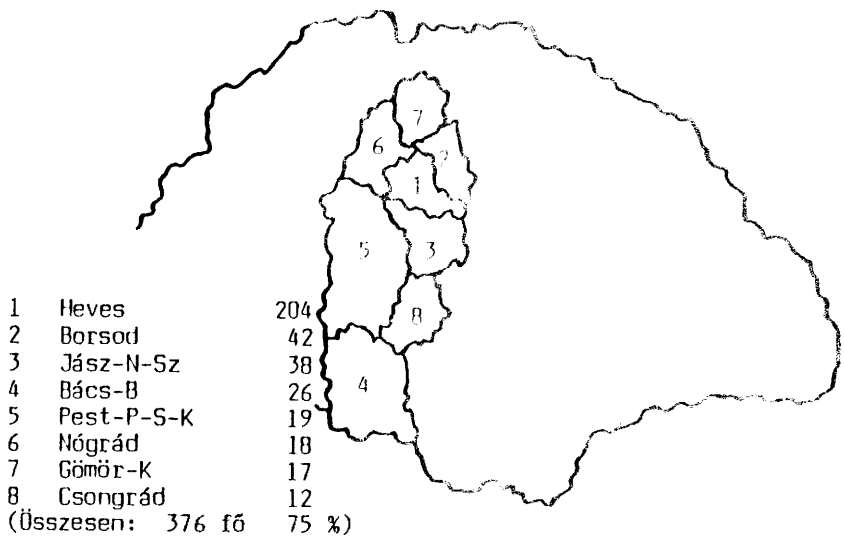
5. sz. melléklet

A JOGHALLGATÓK KÜLDŐ MEGYÉK SZERINTI MEGOSZLÁSA
1891--1900 (266 fő)

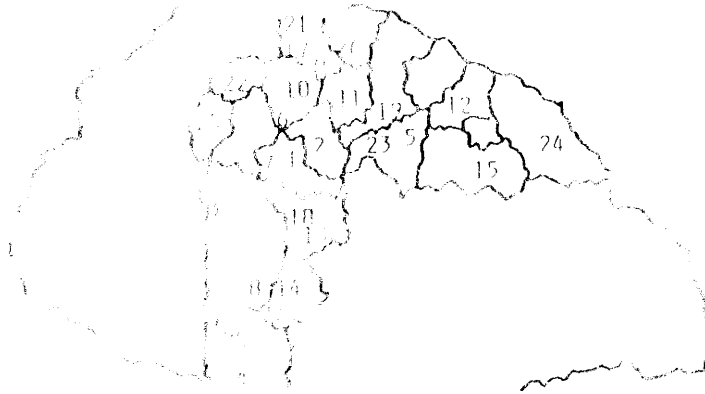
6. sz. melléklet

A JOGHALLGATÓK KÜLDŐ MEGYÉK SZERINTI MEGOSZLÁSA
1901--1913 (502 fő)

7. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1875--1913
(1018 fő)

1. Eger, 2. Miskolc, 3. Budapest, 4. Újvidék, 5. Nyíregyháza,
6. Rimaszombat, 7. Gyöngyös, 8. Kecskemét, 9. Lőcse, 10.
- Rozsnyó, 11. Kassa, 12. Munkács, 13. Kisújszállás, 14. Hódme-
- zővásárhely, 15. Szatmárnémeti, 16. Szeged, 17. Igló, 18.
- Jászberény, 19. Sátoraljaújhely, 20. Zenta, 21. Késmárk, 22.
- Beszercebánya, 23. Sárospatak, 24. Máramarossziget, 25. Sel-
- mezbánya, 26. Eperjes
- (Összesen: 825 fő 81 %)

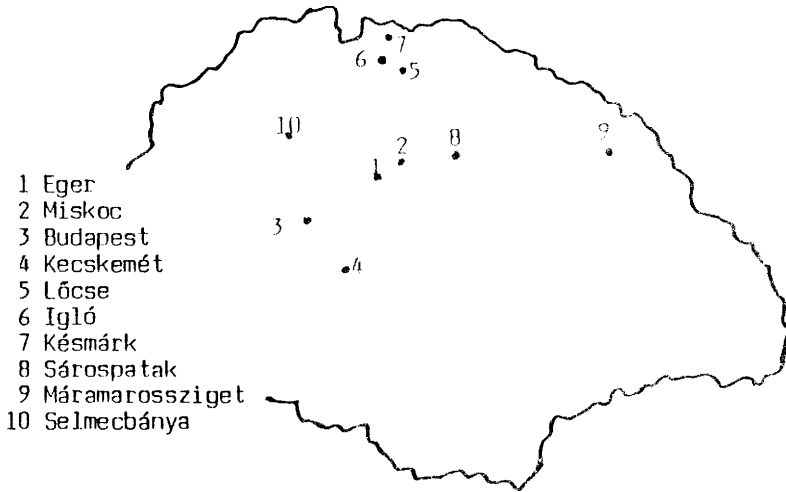
8. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1875--1885

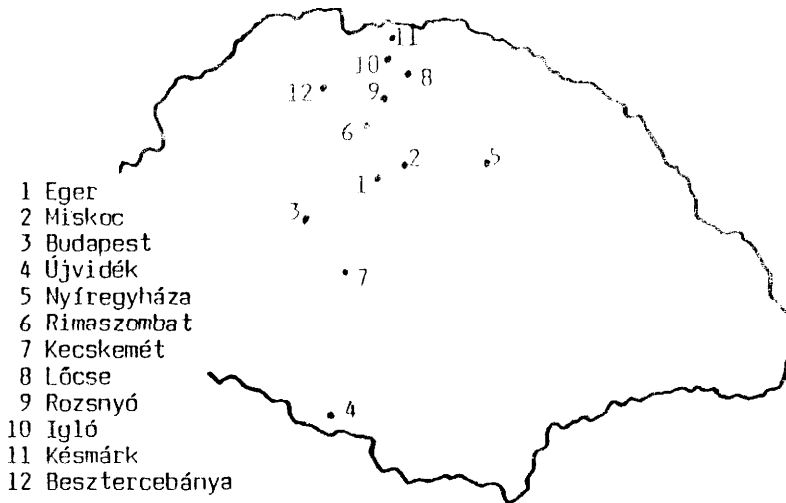
9. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1885--1889

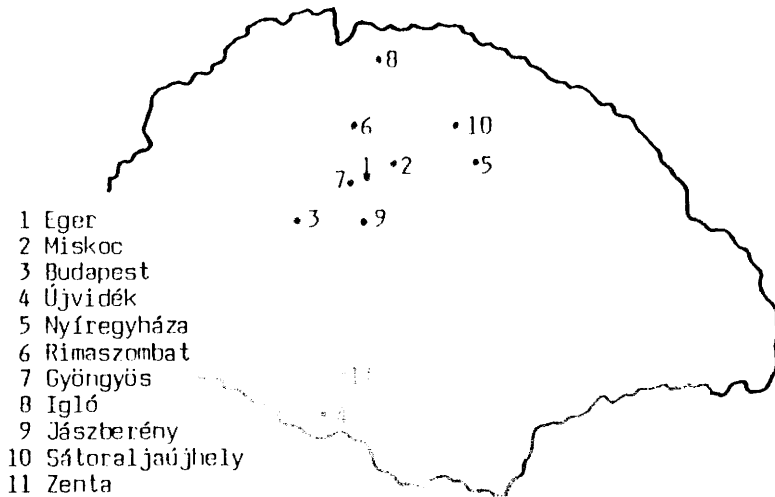
10. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1890--1899

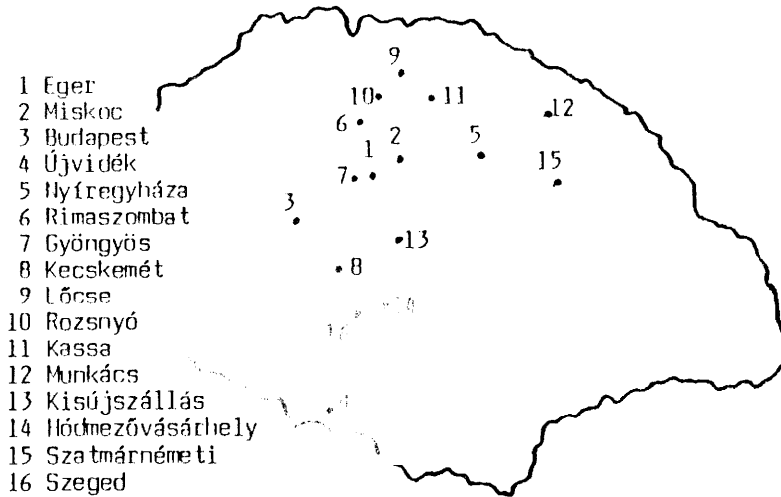
11. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1900--1904

12. sz. melléklet

KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁS 1905--1913

13. sz. melléklet

A JOGAKADÉMIA MERÍTŐBÁZISA (a küldő középiskolák vonatkozásában)
5 időintervallumban

	1875--1884 között	1885--1889 között	1890--1899 között	1900--1904 között	1905--1913 között
Eger	-----				
Miskolc	-----				
Budapest	-----				
Újvidék	-----		-----		
Nyíregyháza			-----		
Rimaszombat			-----		
Gyöngyös				-----	
Kecskemét	-----				-----
Lőcse		-----			-----
Rozsnyó			-----		-----
Kassa	-----				-----
Munkács					-----
Kisújszállás					-----
Hódmezővásárhely					-----
Szatmárnémeti					-----
Szeged					-----
Igló		-----			
Jászberény	-----			-----	
Sátoraljaújhely				-----	
Zenta				-----	
Késmárk	-----				
Besztercebánya	-----		-----		
Sárospatak	-----				
Máramarossziget		-----			
Selmecbánya		-----			
Eperjes	-----				

14. sz. melléklet

A JOGHALLGATÓK VALLÁSI FELEKEZET SZERINTI MEGOSZLÁSA

1861--1913 (1307 fő)

	1861--1874	1875--1890	1891--1900	1901--1913
LATIN KATOLIKUS	258	187	171	331
GÖRÜGKATOLIKUS	2	--	2	6
IZRAELITA	5	41	59	87
REFORMÁTUS	15	10	18	26
EVANGÉLIKUS	3	4	6	13
GÖRÜGKELETI	6	8	9	39
E G Y É B	--	1	--	--
	289 fő	251 fő	265 fő	502 fő

J e g y z e t e k

1. Az anyag és téma adta lehetőségek több dimenzió leírására is alkalmat kínálnak, amelyek közül a leglényegesebbet említjük csupán: a hallgatók származás szerinti vizsgálatát. Az ilyen nézőpont szerinti feldolgozásnak, a különféle alperiódusokban végbement, változásoknak, mozgásoknak akár vázlatos ismertetése is messze túlmutatna a tanulmány terjedeleme adta lehetőségein, keretein.
2. Az EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA anyakönyvei
Heves megyei Levéltár
VIII - 1. 220-273.
3. Csupán a szerbek esetében emelik ki az iratok az anyanyelvet, s bár a jogiskola életében -- létszámukat tekintve -- nem kis szerepet játszanak a délszláv diákok, szempontunkból nem tartottuk lényegesnek ennek vizsgálatát. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy más erre vonatkozó kutatás a családi és utónevek alapján megoldhatónak tűnik.
4. Csoportosításunk alapja a következő volt: 1. latin katolikus; 2. izraelita; 3. református; 4. evangélikus; 5. görög katolikus; 6. görögkeleti; 7. egyéb (unitárius, baptista, anglikán, mohamedán, egyéb vallású, felekezeten kívüli, ismeretlen). Az utolsó kategóriába a vizsgált egri joghallgatók közül gyakorlatilag senki sem tartozott.
5. Vármegye (ill. kerület), valamint város (község) szerint csoportosítottuk a joghallgatókat. Amennyiben a magyar királyság területén kívül született, csak az ország nevét szerepeltetjük. Továbbá: ahol az anyakönyvekben még kerületek (székek) szerepelnek, általunk az 1876. évi XXXIII. tc: által meghatározott (ezeknek megfelelő) vármegyékbe osztattuk be a hallgatók.
6. Lényegében reáliskolai, ill. gimnáziumi (főgimnáziumi) érettségiről lehetett szó. Ritka esetben a pesti vagy a kolozsvári egyetem jogi karairól, gyakrabban más jogakadémiákról is kerültek ide hallgatók. Az adatok rendkívül hiányosak ebben a tekintetben. Az esetek nagy részében az iratok csupán a várost jelölik meg, az iskolatípust nem. Ez komoly osztályozási nehézséget okoz ott, ahol a település többféle középiskolával rendelkezik (Eger, Újvidék, Budapest, Pozsony stb.).

7. Természetesen az apa társadalmi helyezténék a bemérése a cél. Lényegében Andorka kategorizálását tartottuk szem előtt némi módosítással. Lásd Andorka Rudolf: Egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele, Statisztikai Szemle 1979. 2.
8. Azért kell nagyon lényegesnek tartanunk ezt a szempontot a későbbiekben, mert lényegében ez jelöli a hallgató "állandó lakhelyét", ahogy a statisztikákban ma szerepel.
9. Csupán 1875-től állnak rendelkezésre adatok. Az érettségi ideje az anyakönyvek leghiányosabb része.
10. Az EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA merítóbázisa küldő középiskolák vonatkozásában 1861 és 1913 között:

Arad (Á), Baja (K), Balassagyarmat (Á), Belényes (GK), Besztercebánya (Á), Budapest (Á) és (MAGÁN), Csiksomlyó (K), Debrecen (E), Dés (?), Eger (Á) (K), Eperjes (E), Eszék (Á), Esztergom (K), Érsekújvár (K), Gyöngyös (Á), Győr (K), Hódmezővásárhely (R), Igló (E), Jászberény (Á), Kalocsa (K), Karcag (?), Karlóca (GKEL), Kassa (K), Kecskemét (K), Késmárk (E), Kiskunhalas (E), Kisújszállás (E), Kolozsvár (K), Körmöcbánya (Á), Léva (K), Losonc (Á), Lőcse (K), Makó (?), Máramarosziget (R), Miskolc (R), Munkács (Á), Nagybánya (Á), Nagybecskerek (K), Nyíregyháza (E), Nyitra (K), Pancsova (Á), Pápa (?), Pozsony (K) és (E), Rimaszombat (?), Rozsnyó (K), Sárospatak (R), Sátoraljaújhely (K), Selmechánya (E), Sopron (E), Szabadka (Á), Szarvas (E), Szatmárnémeti (K), Szászváros (E), Szeged (Á), Szekszárd (Á), Szentés (Á), Székesfehérvár (R), Szolnok (Á), Szombathely (K), Temesvár (K), Újvidék (GKEL) és (Á), Ungvár (Á), Vác (K), Veszprém (K), Zenta (Á), Zombor (Á).

Á = állami, GK = görögkatolikus, MAGÁN = magán középiskola, E = evangélikus, K = katolikus, R = református, GKEL = görögkeleti, (?) = nincs adat.

11. Magyarország története 1890--1918. Akadémiai 1978. 882.
12. Uo.
13. Magyarország története 1848--1890. Akadémiai 1969. 1407.

14. Magyarország története 1890--1918. 883.

15. Összevetésül az alábbi táblázattal illusztráljuk az országos arányokhoz viszonyított számokat, amelyek a magyar lakosság százalékos vallási megoszlását mutatják a dualizmus korában.

Hanák Péter: Magyarország a Monarchiában. Gondolat 1975. 349.

	1869	1910
római katolikus	48,7	52,1
görögkatolikus	10,3	9,7
görögkeleti	16,7	14,3
evangélikus	7,2	6,4
református	13,1	12,6
izraelita	3,6	4,5
egyéb	0,4	0,4

16. Hajdu Tibor: Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei az első világháború előtt és után. Valóság, 1980. 7. 26--27. Hajdu a tanulmányában rámutat arra (Kovács Lajos: A zsidóság térfoglalása Magyarországon c. munkájából véve a számadatokat): 1910-re az ügyvédek 45, az orvosok 49, az ipari tisztviselők 44, az újságírók 40, az állatorvosok 40 százaléki izraelita felekezeti.

17. Hanák i. m. 348.

18. Hajdu i. m. 21--22.

19. Lackó: A magyar társadalmi struktúra fejlődésének fő tendenciái és problémái a polgári korszakban. In: Társadalmunk szerkezetének fejlődéstendenciái. I. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet 1981. 25.

20. Hajdu i. m. 26.

21. Az értelmiségen belül a dzsentri elemekkel felduzzadt úri középosztály a "történelmi nemzet" képviselőjeként nem hajlandó magába foglalni a javarészt német és zsidó elemeket. Huszár Tibor: Az értelmiségszociológia és -szociográfia hazai történetéhez. In: Értelmiségszociológiai írások Magyarországon 1900--1945. Kossuth 1981. 15.

F o r r á s o k

Az Egri Érseki Jogakadémia Anyakönyvei
Heves megyei Levéltár
VIII-1. 220--273.

Az Egri Érseki Joglíceum évkönyvei
1880--1903 (I-XXIII)
1904--1908 (XXIV-XXVIII)
1908--1925 (XXIX-XLV)

Az 1980. és az 1910. évi népszámlálási adatok

UDVARDY László
Az Egri Érseki Joglíceum története 1740--1896
Eger, 1898.

Magyarország története 1848--1890
Akadémiai 1969.

Magyarország története 1890--1918
Akadémiai 1978.

RÉSUMÉ: (Aspects of the examination of the enrolment of the legal profession for the archiepiscopal academy of law in Eger in the first part of the bourgeois period /1861-1913/) Academies of law have played an important, and at the same time irregular role in the system of Hungarian higher education until the middle of the 20th century. These institutions guaranteed mainly the replacement for state offices -- they were chiefly oriented on a practical kind of education --, and this is the fact that accounts for their special political importance.

We follow up the main tendencies of the enrolment of 1307 law-students on the basis of the register of students, considering three, seemingly unrelated aspects: the region of the country where the student came from, the type of secondary school attended, and religious denomination.